

УДК 371.134

Ваколя Т.І.

Мукачівський державний університет

ПРОЕКТНО-МОДУЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито організаційно-педагогічні умови формування дослідницьких компетентностей майбутніх учителів початкової школи засобами проектно-модульного підходу у контексті сучасної освітньої парадигми вищої школи. Показано наявність протиріч у формуванні дослідницьких компетентностей у зазначеній категорії спеціалістів, стисло схарактеризовано сутність і структуру компонентів практико-орієнтованого проектно-модульного навчання у розвитку наукової самостійної діяльності студентів. Висвітлено етапи організації процесу формування у майбутніх учителів початкових класів дослідницьких компетентностей та ключові організаційно-педагогічні передумови їх функціонування: наукова спрямованість, оптимальне поєднання спеціально розроблених завдань, педагогічно доцільна організація проектно-модульної і традиційної форм роботи, розвиток рефлексивно-мотиваційної сфери студентів у режимі особистісної траєкторії їх професійної підготовки.

Ключові слова: дослідницька компетентність, навчальний процес, проектно-модульний підхід.

Постановка проблеми. Реалізація вимог сучасного інформаційного суспільства вимагає підготовки фахівців, що успішно володіють методами самостійного пошуку, готовності до самовдосконалення, наявності високого рівня рефлексивної культури. Ці вимоги повною мірою відносяться і до організації педагогічної освіти, завдання якої суттєво змінилися відповідно до трансформації національної моделі підготовки до праці в нових умовах, модернізації суспільного виробництва, поширення нових технологій, формування нової генерації фахівців.

Не зважаючи, що в Україні здійснено значну роботу стосовно вдосконалення змісту форм і методів роботи з підготовки педагогічних кадрів, ще має місце протиріччя між вимогами компетентнісного підходу до організації навчального процесу і сучасною практикою діяльності вищої педагогічної школи. Ідеться, зокрема, що дослідницька компетентність майбутніх учителів початкових класів не повною мірою відповідає потенційним можливостям вищих навчальних закладів.

Проблемі розвитку системи освіти присвячено значну кількість досліджень (О. Андреев, Н. Бібік, В. Бондар, А. Жиліна, Н. Кічук, С. Сисоєва, В. Семиченко, А. Тряпціна, В. Сластенін та ін.). Зміст педагогічних технологій знайшов відображення в роботах А. Алексюка, І. Зязюна, О. Пехоти, П. Сікорського, Г. Селевка. Прогностичні аспекти розвитку вищої освіти висвітлені в публікаціях Б. Андрієвського, І. Бестужева-Лади, Б. Гершунського, С. Гончаренка, Г. Добрава та ін..

На думку провідних спеціалістів із проблем вищої освіти (А. Андреев, Є. Заір-Бек, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кічук, І. Родигіна, Д. Равен та ін.), підготовка сучасного вчителя вимагає забезпечення високого рівня його компетентності, мобільності, творчості. Компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах набуває сьогодні особливої значущості й ваги. Базовими для педагогічної роботи є набуті компетентності, необхідні для діяльності в контексті вимог до системи освіти, що відбивають специфіку конкретної предметної сфери їх використання. Це й формує цілісний образ фахівця і в остаточному підсумку забезпечує становлення його професійної

компетентності як певної цілісності, як інтегративної особистісної характеристики. Більше того, своєчасна і адекватна реакція системи освіти на соціально-економічні і культурологічні вимоги суспільства зумовлює необхідність пошуку й освоєння форм навчання, орієнтованих на самостійну діяльність студентів, набуття досвіду в практичній діяльності. Отже, пошукова дослідницька діяльність є основою підготовки студентів, а її якість може бути проаналізована через дослідницьку компетентність випускників ВНЗ.

Водночас ознайомлення з відповідними науковими джерелами і практикою роботи ВНЗ засвідчує, що підготовка студентів до майбутньої професійно-дослідницької роботи здійснюється неоднозначно і нерідко суперечливо [1, 2, 4, 6]. Це виявляється у незначному виділенні навчального часу на формування основ наукових досліджень, відсутності необхідної літератури, недостатньому рівні підготовки викладачів до керівництва науковими дослідженнями студентів, низькою якістю значної кількості курсових, дипломних і магістерських робіт.

Метою статті є висвітлення організаційно-педагогічних передумов формування дослідницьких компетентностей майбутнього вчителя початкової школи засобами проектно-модульного-підходу.

Розробка і реалізація механізму професійної підготовки вимагає, насамперед, чітких термінологічних визначень. Зокрема, на думку вчених, до поняття «компетентність» можна віднести такі характеристики, як фундаментальні здібності (А. Хуторський), універсальні уміння (К. Митрофанов), здатність до діяльності (Г. Голуб, О. Чуракова), здібність, набута на знаннях, досвіді цінностях, схильностях (С. Шишов, В. Кальней, практичне мислення як форма компетентності (Р. Стернберг).

Досвід роботи педагогів ВНЗ свідчить про те, що провідним компонентом компетентності особистості є її мотивація, спрямованість, а не видатний інтелект. Компетентність як проявляється, так і формується в діяльності. У цьому контексті компетентності можуть бути визначені, як здатність вирішувати певного типу завдання, що кореспондують із реальними життєвими, виробничими ситуаціями [5].

Нові тенденції і зміни, що відбуваються в системі освіти, детермінують посилення науково-дослідницької складової в професійній педагогічній діяльності. Завданням педагогічного ВНЗ стає підвищення статусу спільної творчої діяльності фахівців освіти, важливим фактором якої є прилучення студентів до наукової творчості шляхом творчого освоєння методів, прийомів, навичок виконання наукових робіт, розвитку креативних здібностей, самостійності в організації і проведенні наукового пошуку.

Дослідницька діяльність дозволяє студентові вийти в культурний простір самовизначення, реалізацію власної предметної діяльності, необхідність аналізу наслідків компенсації власних викликів і професійних уподобань. Система дослідницької роботи студентів у ВНЗ є не самоціллю, а невід'ємною складовою підготовки кваліфікованих фахівців, готових умотивовано вирішувати професійні, наукові, педагогічні й соціальні завдання. Здатність до наукового пошуку є уміння опановувати знання про досліджувані об'єкти за допомогою розумових, пізнавальних операцій, здійснення аналітико-синтетичних, діагностичних, прогностичних і проектувальних операцій. Формування дослідницьких умінь і навичок передбачає створення відповідного науково-пошукового середовища, що забезпечує активний характер дослідницької діяльності, наявність інваріантної частини, спрямованість на осмислення основних методологічних знань і реалізацію варіантів вирішення проектів індивідуального розвитку, використання активних та інтерактивних методів навчання, опору на зону мотиваційно-рефлексивного становлення студента.

Вивчення досвіду вітчизняних навчальних закладів переконує, що одним із ефективних способів формування дослідницьких компетентностей студентів є проектне навчання. Проекти мають чітко продуману структуру аналогічну реальному науковому дослідженню, орієнтують на практичний результат, дають можливість вийти за межі програмного матеріалу й розглянути проблему об'ємно, з позицій різних дисциплін. Освітні проекти розвивають інтерес студентів до педагогічних проблем і стимулюють самостійно

знаходити можливі шляхи для їх розв'язання. Системні узагальнення в цьому випадку набувають дієву основу й можуть бути використані як спосіб подальшого пізнання педагогічної діяльності.

В умовах компетентнісного підходу технологія проектування самостійно-наукової діяльності студентів може реалізуватися через практико-орієнтоване модульне навчання, де майбутній вчитель частково або повністю може працювати за навчальною програмою, за особистісною траєкторією розвитку з урахуванням своїх можливостей і потреб. Під навчальним модулем ми розуміємо відносно самостійний блок інформації, що включає в себе мету й навчальне завдання, методичні рекомендації, орієнтовну систему дій і способи контролю (самоконтролю) успішності виконання учбових завдань [2]. Модуль може бути представлений як частина навчального матеріалу у формі стандартизованого буклету, що передбачає мету, дидактико-методичне обладнання, навчальний матеріал, методи і організаційні форми, а також діагностичні засоби контролю і корекції.

Як засвідчують результати нашого дослідження, ефективність модульного підходу забезпечується системним використанням цільового, стимуляційно-мотиваційного, змістового, операційно-діяльнісного, контрольного-результативного його компонентів. Мотиваційний характеризує ставлення особистості до дослідницької діяльності, пізнавальний інтерес, активність, самостійність, мотивація. Змістовий компонент корелюється із метою і завданнями дослідницької діяльності студентів. Комунікативно-діяльнісний відображає сутність організації дослідницької роботи, діяльність і взаємодію викладача та студента у реалізації програми дослідження. У свою чергу, контрольний компонент передбачає корекцію дій студентів на виконання дослідницької роботи, оцінювання її результатів і своєчасного виправлення.

Формування дослідницьких компетентностей засобами проектно-модульного навчання є одним із вирішальних чинників підготовки студентів, ефективність якої визначається через їх компетентність у розв'язанні дослідницьких завдань. Ціленаправлені види діяльності є наскрізною лінією формування дослідницьких компетентностей і вимагають як оптимізації форм і методів навчального процесу, так і раціонального їх поєднання, використання інтернет ресурсів, технічних засобів навчання, інформаційно-комунікаційних технологій. Організація процесу формування досліджуваних якостей здійснюється у спеціальних умовах в режимі навчально-виховної діяльності вищого навчального закладу в декілька взаємопов'язаних етапів.

Перший орієнтовано на визначення стану сформованості у студентів відповідної системи знань, встановлення педагогічних умов, що впливають на процес наукової підготовки вчителя, розробку проекту формування означеного феномена майбутнього фахівця [2, с. 32].

Характерним для другого етапу є чіпка організація наукової роботи студентів репродуктивного характеру, розвиток мотиваційного характеру, розвиток умотивованого бажання до набуття необхідних знань, цілеспрямоване збагачення термінологічного апарату, вдосконалення професійного потенціалу. Основними видами пошуку є виконання лабораторних і практичних робіт. Активна участь у семінарах, конференціях, диспутах, а також проблемно-дослідницьких групах, написання рефератів та курсових проектів.

На третьому етапі увага зосереджена на оволодінні основами пошукової діяльності, усвідомлення необхідності самостійного виконання наукових досліджень та значення експериментального аспекту в одержанні достовірних дослідницьких результатів. Закріплюються вміння набуття необхідної педагогічної практики та позанавчальної виховної роботи.

Четвертий етап передбачає усвідомлення студентом об'єктивного образу професійної діяльності, здатності до рефлексії і самовдосконалення на основі самоаналізу індивідуальних властивостей і набутого педагогічного досвіду. Увага тут зосереджується на закріпленні вмінь використовувати теоретичні знання в практичному здійсненні наукового дослідження,

вдосконаленні навичок використання дослідницьких операцій, мотивації дослідницько-професійної Я-концепції.

Ключовими організаційно-педагогічними умовами формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи є: спрямування змісту професійної підготовки на поєднання наукової та навчальної роботи; упровадження спеціальних занять з організації проектно-модульної діяльності з використанням спеціально змодельованих навчально-дослідницьких завдань; цілеспрямоване формування рефлексивно-мотиваційного інтересу до творчого пошуку.

Таким чином, в умовах кардинальних перетворень в системі вищої освіти, зростання вимог до особистісних і професійних якостей вчителя початкової школи передбачаються суттєві зміни в його компетентнісних характеристиках, переведення змісту, форм і методів навчання з традиційного ритму функціонування в режим динамічного розвитку дослідницьких можливостей майбутнього педагога. Особливе місце у формуванні дослідницьких компетентностей вчителя належить процесу самостійної проектно-модульної діяльності. Ефективне оволодіння системою необхідних знань, умінь і навичок забезпечується залученням студентів до самостійної пізнавальної діяльності інтегративного характеру, сформованості цільової установки на науково творчу діяльність, використання інноваційних технологій модульного навчання, створення оптимальних умов для реалізації суб'єктної позиції майбутнього фахівця.

Проектно-пошукова діяльність забезпечує набуття студентом необхідних знань, наявність об'єктивного уявлення про себе, як суб'єкта вирішення завдань у реальному середовищі освіти, мотивації до наукової діяльності, а також особистісні якості, необхідні для проведення педагогічних досліджень.

У перспективі передбачається обґрунтування організаційно-педагогічної моделі та комплексу умов формування дослідницьких компетентностей майбутніх учителів початкових класів в контексті входження України в європейський освітній простір

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н.М.Бібік, Л.С.Ващенко [Під ред. О.В.Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
2. Ваколя Т.І. Формування дослідницьких компетентностей майбутнього вчителя початкової школи / Т.І.Ваколя – Мукачево: МДУ, 2013. – 48 с.
3. Компетентність саморозвитку фахівців: педагогічні засади формування у вищій школі: Монографія / За ред. Н.В.Кічук. – Ізмаїл, 2007. – 236 с.
4. Компетентностный подход в педагогическом образовании. Коллективная монография / Под ред. В.А.Козырева и Н.Ф.Радионой. – СПб: изд-во РГПУ им.Герцена, 2004. – 392 с.
5. Соляников Ю.В. Обеспечение качества подготовки магистрантов к научно-исследовательской деятельности. Автореф. дис.канд.пед.наук / Ю.В.Соляников. – М.: НИИОП, 2003. – 20 с.
6. Юцявичене П.А. Теоретические основы модульного обучения. Автореферат докт.пед.наук: 13.00.04 / П.А.Юцявичене. – Вильнюс, 1990. – 33 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.13

Ваколя Т.И.

Мукачевский государственный университет

ПРОЕКТНО-МОДУЛЬНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрыты организационно-педагогические условия формирования исследовательских компетенций будущих учителей начальной школы средствами проектно-модульного подхода в контексте современной образовательной парадигмы высшей школы. Показано наличие противоречий в формировании исследовательских компетенций в указанной категории специалистов, кратко охарактеризованы сущность и структура

компонентов практико-ориентированного проектно-модульного обучения в развитии научной самостоятельной деятельности студентов. Освещены этапы организации процесса формирования у будущих учителей начальных классов исследовательских компетенций и ключевые организационно-педагогические предпосылки их функционирования: научная направленность, оптимальное сочетание специально разработанных заданий, педагогически целесообразная организация проектно-модульной и традиционной форм работы, развитие рефлексивно-мотивационной сферы студентов в режиме личностной траектории их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, учебный процесс, проектно-модульный подход.

Vakola T.I.

Mukachevo State University

**DESIGN AND MODULAR APPROACH TO BUILDING RESEARCH
COMPETENCIES OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER**

This article deals with organizational and pedagogical conditions of research competencies of primary school teachers by means of a modular design approach in the context of modern educational paradigm of higher education. Been shown contradictions in the formation of research competences in this category of specialists, briefly Author determined the nature and structure of the components of practice-oriented design of modular training in the development of independent research students. Deals with the stages of the formation of primary school teachers' research competencies and key organizational and pedagogical conditions of their operation, scientific orientation, the optimal combination of specially designed tasks educationally purposeful organization of modular design and traditional forms of work, the development of reflexive-motivational sphere of students in a mode of personal trajectory of their training.

Keywords: research competence, learning process, design and modular approach.